
PWYLLGOR IAITH, 26.06.14

Yn bresennol: Y Cynghorydd Mair Rowlands (Is-gadeirydd yn cadeirio).

Y Cyngorwyr: Craig ab Iago, Elwyn Edwards, Tom Ellis, Alwyn Gruffydd, Siân Gwenllian, Eric Merfyn Jones, Liz Saville Roberts, Eirwyn Williams, Elfed Williams, Gruffydd Williams a Mandy Williams-Davies.

Swyddogion: Sion Huws (Rheolwr Cydymffurfiaeth ac Iaith), Arwel Owen (Uwch Reolwr Tai), Gareth Parri (Arweinydd Tîm Opsiynau Tai), Ruth Richards (Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith), Ifan Llewelyn Jones (Swyddog Datblygu'r Iaith Gymraeg) ac Eirian Roberts (Swyddog Cefnogi Aelodau a Chraffu).

Hefyd yn bresennol: Y Cynghorydd Ioan Thomas (Aelod Cabinet – Y Gymraeg).

Ymddiheuriadau: Y Cyngorwyr Alan Jones Evans, Gweno Glyn a Dyfrig Jones.

1. ETHOL CADEIRYDD

PENDERFYNWYD ethol y Cynghorydd Gweno Glyn yn gadeirydd y pwyllgor hwn am 2014/15.

2. ETHOL IS-GADEIRYDD

Cynigiwyd ac eiliwyd dau enw am yr is-gadeiryddiaeth, sef y Cynghorydd Eirwyn Williams a'r Cynghorydd Mair Rowlands.

Pleidleisiodd 5 aelod o blaid y Cynghorydd Eirwyn Williams a 5 aelod o blaid y Cynghorydd Mair Rowlands. Nododd y Cynghorydd Eirwyn Williams ei fod yn fodlon tynnu ei enw yn ôl.

PENDERFYNWYD ethol y Cynghorydd Mair Rowlands yn is-gadeirydd y pwyllgor hwn am 2014/15.

3. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Datganodd y Cynghorydd Siân Gwenllian fuddiant personol yn eitem 8 ar y rhaglen – Gosodiadau Tai Cymdeithasol, oherwydd ei bod yn gwasanaethu ar Fwrdd Rheoli Cartrefi Cymunedol Gwynedd.

4. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod diwethaf o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 4 Ebrill, 2014 fel rhai cywir, yn amodol ar y cywiriadau a nodir isod:-

Eitem 9 – Cwynion Iaith

Cywiro'r cyfeiriad at Lôn Gwydryn, Abersoch i ddarllen Lôn Gwydryn, "Morfa Bychan".

Nodyn ar ddiwedd y cofnodion ynglŷn â'r rhaglen waith

Cywiro'r eitem ddiwethaf ar y rhestr i ddarllen "Newid enwau tai".

Materion yn codi o'r cofnodionEitem 2 – Mater yn codi o gofnodion 15 Ionawr, 2014Eitem 2 – Mater Brys – Ymdrin â Phresgripsiwn Cymraeg

Dosbarthwyd copi o lythyr Comisiynydd y Gymraeg at Brif Weinidog Cymru dyddiedig 12 Chwefror parthed yr hawl i ddefnyddio'r Gymraeg ar bresgripsiwn yng Nghymru oedd yn argymhell camau i Weinidogion Cymru eu cymryd o dan Ran 2, Adran 4 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Nodwyd bod y Gweinidog Iechyd wedi rhoi addewid y byddai'n ymateb i'r llythyr erbyn diwedd y tymor hwn.

5. ADRODDIAD YR AELOD CABINET – Y GYMRAEG

Cyflwynwyd – adroddiad llafar yr Aelod Cabinet – Y Gymraeg, yn manylu ar ddatblygiadau diweddar o fewn y maes, gan gynnwys:-

- Adrodd yn ôl o gyfarfod diwethaf yr Is-grŵp Gweithleoedd a sefydlwyd o dan Hunaniaith;
- Presenoldeb Hunaniaith a Chyngor Gwynedd yn Eisteddfod yr Urdd a digwyddiadau a fynychwyd yn ystod yr wythnos;
- Cyfarfodydd penodol ynglŷn â datblygu'r meddalwedd i dracio datblygiad y Siarter Iaith;
- Cyfarfod anffurfiol gyda Chadeirydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr i drafod y defnydd o'r iaith gan y staff;
- Trafodaethau ynglŷn â phryderon diffyg darpariaeth Gymraeg i gyn-filwyr.

Dosbarthwyd papur i'r aelodau yn sgil cyfarfod o'r Panel Cyflawni Iaith ar 25 Mehefin yn manylu ar y gweithgaredd, y cynnydd hyd yma a'r addewidion i'w cyflawni yn ystod 2014/15 yng nghyswllt Prosiect Siarter Iaith Gymraeg Ysgolion Cynradd Gwynedd a Phrosiect Cymunedau yn Hyrwyddo'r Gymraeg. Gan gyfeirio at y gwaith o dracio'r Siarter Iaith, nododd yr Aelod Cabinet, er bod arbrawf penodol yn Ysgol Pen y Bryn, Bethesda wedi dangos cynnydd yn nefnydd y plant o'r Gymraeg dros gyfnod, 'roedd yn hynod siomedig bod cyn lleied o blant y sir yn gwrandao ar y radio ac yn gwylio'r teledu yn Gymraeg a bod y mwyafrif llethol ohonynt yn defnyddio Facebook a Twitter bron yn gyfan gwbl drwy gyfrwng y Saesneg. Nododd y byddai'n rhoi diweddariad pellach i'r pwyllgor yn dilyn y Panel Cyflawni Iaith nesaf.

PENDERFYNWYD nodi'r adroddiad.

6. GOSODIADAU TAI CYMDEITHASOL

Cyflwynwyd - adroddiad a chyflwyniad *PowerPoint* gan yr Uwch Reolwr Tai a'r Arweinydd Tîm Opsiynau Tai ar y Polisi Gosod Tai Cyffredin a Dyraniad Tai Cymdeithasol yng Ngwynedd. Manylwyd ar y Gofrestr Gosod Tai Cyffredin, y Polisi, y fframwaith cyfreithiol, y gwaith partneriaethol, rôl y Tîm Opsiynau Tai a'r diffiniad o gysylltiad lleol (gan gynnwys ystyriaethau statudol), ffeithiau a ffigurau ynghyd â chyfres o negeseuon i gloi.

Rhoddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, amlygwyd y prif faterion a ganlyn:-

- (1) Mynegwyd pryder ei bod yn ymddangos bod pobl o'r tu allan yn gallu cael blaenoriaeth dros bobl leol am dai cymdeithasol yng nghymunedau gwledig y sir.

- 'Roedd y bobl hyn yn gallu dod o ardaloedd caletach yn gymdeithasol ac yn effeithio natur stadau bychain y sir gan herio'r siaradwyr Cymraeg cynhenid.
- (2) Gresynwyd o ddeall nad oedd iaith wedi'i gynnwys fel un o'r nodweddion sydd wedi'u gwarchod gan gyfraith rhag pob math o wahaniaethu dan Gôd Arweiniad Llywodraeth Cymru ar Osod Tai a Digartrefedd. Eglurwyd bod iaith yn gysylltiedig ag ethnigrwydd, sy'n un o'r nodweddion, ac felly na ellid gwahaniaethu ar sail iaith. Dadleuwyd nad lleiafrif ethnig yw'r Cymry Cymraeg yng Nghymru a phwysleisiwyd bod angen herio'r fframwaith cyfreithiol.
  - (3) Nodwyd bod problemau'n deillio'n aml o gyfnewid tenantiaethau ac eglurwyd bod hyn yn hawl statudol i unrhyw denant cyhoeddus yng Nghymru a Lloegr, yn ddarostyngedig i gydymffurfio â gofynion arbennig sydd wedi'u nodi yn Neddf Tai 1985. Holwyd a oedd o fewn pŵer y Cynulliad i ail-ymweld â'r ddeddfwriaeth yma gan fod y maes tai bellach wedi'i ddatganoli yng Nghymru? Adroddwyd bod Tai yn fater oedd wedi'i ddatganoli ac y byddai modd pwyso am newid. Fodd bynnag, nid oedd y mater yma wedi'i gyfarch o fewn y Ddeddf Tai oedd yn mynd drwy'r broses statudol ar hyn o bryd. 'Roedd y gwasanaeth digartref yn ystyried cyswllt lleol wrth ddarparu gwasanaethau ond 'roedd hawl i unrhyw berson o unrhyw ardal ofyn i gael eu cynnwys ar y gofrestr dai.
  - (4) Mynegwyd pryder ynglŷn â lles y bobl ddieithr hynny sy'n cael eu gosod mewn cymunedau gwledig, ymhell oddi wrth wasanaethau a rhwydweithiau teuluol. Er bod yr ymgeiswyr hyn yn gallu cyrraedd y brig o ran pwyntiau os nad oedd galw lleol am eiddo, 'roedd eu lleoli mewn ardaloedd gwledig yn gallu arwain at densiynau, ac nid oedd y sefyllfa'n ddelfrydol iddynt hwy, heb sôn am y cymunedau. Eglurwyd bod rhaid derbyn a pharchu hawliau'r ymgeisydd i ddewis yr ardaloedd lle hoffent fyw a bod gosodiadau yn fwy tebygol ar gyfer eiddo anodd ei osod neu eiddo lle nad oedd ymgeisydd lleol gyda phwyntiau blaenoriaeth. Fodd bynnag, 'roedd y cymdeithasau tai yn mynd yn fwy rhagweithiol ac yn meithrin perthynas gyda darpar denantiaid cyn eu harwyddo i fyny, gan edrych fwyfwy ar yr ochr gymdeithasol hefyd.
  - (5) Pwysleisiwyd y dylai unrhyw ganiatâd cynllunio a roddir i ddatblygiad tai cymdeithasol mewn cymuned wledig gynnwys amod 106 yn cyfyngu meddiannaeth y tai hynny i bobl leol.
  - (6) Nodwyd bod yna dai gweigion yn Neiniolen ers amser maith er bod yna nifer o bobl leol ar y rhestr aros a gofynnwyd i'r Tîm Opsiynau Tai roi pwysau ar Gartrefi Cymunedol Gwynedd ('CCG') i symud y broses ymlaen yn gynt i ryddhau yr eiddo. Eglurwyd nad swyddogaeth y Tîm Opsiynau Tai oedd rhoi pwysau ar CCG i reoli eu stoc gan eu bod yn gwmni ac yn gorff annibynnol, ond 'roedd y Tîm yn cydweithio'n agos gyda CCG fel y gellid ymateb yn brydlon unwaith y byddai'r rhestrau aros i law. Hefyd, 'roedd CCG wedi rhoi eglurhad dros gadw tai'n wag ar gyfer gwaith trin, ac 'roedd rhaid derbyn hynny.
  - (7) Holwyd a oedd Nefyn fel cymuned yn ardal drefol ynteu wledig yng nghyswllt y polisi gosod gwledig ac awgrymwyd bod yna drafodaeth i'w chael ynglŷn â hynny.
  - (8) Gan gyfeirio at y '*Localism Act 2011*' sy'n weithredol yn Lloegr, nodwyd bod Lloegr ymhell ar y blaen i Gymru o ran gwarchod cymunedau. Eglurwyd nad oedd y ddeddf hon yn weithredol yng Nghymru ac efallai bod angen deddfwriaeth i wneud i hynny ddigwydd.
  - (9) Nodwyd, er bod yna ganfyddiad bod cymunedau'n cael eu boddi gan bobl o'r tu allan, ei bod yn galonogol deall bod gan 91.41% o'r ceisiadau presennol sydd wedi eu cofrestru gyda'r Tîm Opsiynau Tai gysylltiad lleol â Gwynedd. Serch hynny, 'roedd yr iaith yn edwino yng nghymunedau'r sir ac 'roedd yn amlwg nad oedd y cysylltiad lleol yn ddigon bellach i warchod yr iaith a bod rhaid cael yr amod ieithyddol. Gofynnwyd am arweiniad ynglŷn â sut i herio'r Côt i roi mwy o bwyslais o ran cysylltiad lleol a bod yr iaith Gymraeg yn amod ar faterion cynllunio a thai. Eglurwyd y byddai perswadio'r Cynulliad i ail-ymweld â'r côd yn dipyn o her, ond y gellid ysgrifennu atynt yn nodi sylwadau a phryderon yr aelodau, ac yn codi cwestiynau ynglŷn â'r Côt presennol.

Diolchwyd i'r swyddogion am y cyflwyniad.

PENDERFYNWYD bod swyddogion y Gwasanaeth Tai yn ysgrifennu at y Cynulliad yn nodi sylwadau a phryderon yr aelodau, ac yn galw am:-

- (a) ychwanegu iaith at y rhestr o nodweddion sydd wedi'u gwarchod gan gyfraith rhag pob math o wahaniaethu dan Gôd Arweiniad Llywodraeth Cymru ar Osod Tai a Digartrefedd.
- (b) gyflwyno ddeddfwriaeth i ymestyn y '*Localism Act*' i fod yn weithredol yng Nghymru.

7. CYNLLUN IAITH CYNGOR GWYNEDD – ADRODDIAD MONITRO 2013-14

Cyflwynwyd – Adroddiad Monitro drafft 2013/14 a gwahoddwyd yr aelodau i gyflwyno sylwadau a chymeradwyo'r adroddiad cyn ei gyflwyno i Gomisiynydd y Gymraeg.

Gan gyfeirio at y tablau Sgiliau Ieithyddol Staff, nododd y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith fod yna ragor o ffigurau i'w cynnwys yn yr adroddiad o safbwynt y Gwasanaethau Cymdeithasol, a bod 94% o staff yr adran yn siarad Cymraeg.

Yn ystod y drafodaeth ddilynol, nodwyd:-

- (1) Bod y broblem ym Meirionnydd, ac yn arbennig yng Nghanolfan Hamdden Dolgellau, yn amlwg iawn o'r adroddiad.
- (2) Bod yr adroddiad yn waelodlin i adeiladu arno. 'Roedd lle i wella mewn rhai ardaloedd, ond 'roedd dwylo'r pwyllgor yn gaeth hyd oni fo'r Safonau Iaith wedi'u cyhoeddi.
- (3) Holwyd a oedd modd teilwrio'r Siarter Iaith ar gyfer Clybiau Ieuenctid.
- (4) Cafwyd sylw ynglŷn â manylion y ffigurau ar gyfer siaradwyr Cymraeg yn yr Adran Gwasanaethau Cymdeithasol (a gyflwynwyd yn ystod y cyfarfod). Eglurwyd y byddai yna ffigurau ar gael ar gyfer gwahanol swyddogaethau o fewn y Gwasanaethau Cymdeithasol maes o law, ac yn ogystal â'u cyflwyno i Gomisiynydd yr Iaith, byddent hefyd yn cael eu monitro'n barhaol fel rhan o'r strwythur 'Mwy na Geiriau'.

PENDERFYNWYD cymeradwyo'r adroddiad a'i gyflwyno i Gomisiynydd y Gymraeg.

8. DIWEDDARIAD AR Y SAFONAU IAITH

Cyflwynwyd, er gwybodaeth – adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn nodi:-

- (1) Bod Comisiynydd y Gymraeg wedi cyhoeddi Adroddiad Safonau, sy'n nodi casgliadau'r Ymchwiliad Safonau ac wedi cynhyrchu dogfen gyngor at sylw Gweinidogion Cymru sy'n crynhoi'r sylwadau a dderbyniwyd gan y cyhoedd a grwpiau diddordeb ar y Safonau arfaethedig eu hunain.
- (2) Y rhagwelid y deuai'r rheoliadau i rym ym mis Tachwedd 2014.

PENDERFYNWYD nodi cynnwys yr adroddiad.

9. RHAGLEN WAITH Y PWYLLGOR

Cyflwynwyd – adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn gofyn i'r pwyllgor gymeradwyo rhaglen waith ar gyfer 2014-15.

Mynegwyd ymdeimlad o rwystredigaeth nad oedd gan y Pwyllgor iaith unrhyw rym ac nad oedd yna ddilyniant i'r trafodaethau. Mynegwyd dymuniad i'r pwyllgor fod yn fwy rhagweithiol ac arloesol, yn lle derbyn pob dim, gan hybu'r iaith, yn hytrach na cheisio'i hamddiffyn bob tro. Awgrymwyd, yn hytrach na gwrando'n unig ar gyflwyniadau a gofyn cwestiynau, y dylai'r pwyllgor gael trafodaeth a chrynhoi'r negeseuon ar y diwedd, gan ystyried sefydlu is-grŵp i edrych ar y mater mewn mwy o fanylder. Awgrymwyd hefyd y gallai'r pwyllgor wneud mwy o'i gwaith yn gyffredinol ar lefel gweithgor gan ei bod yn anodd mynd dan groen materion mewn pwyllgor llawn. Pwysleisiwyd, fodd bynnag, bod angen sicrhau capasiti digonol i wneud y gwaith yn iawn.

Nodwyd bod y materion ar y rhaglen ddrafft yn ymwneud â statws yr iaith yn unig a bod angen rhoi sylw hefyd i'r materion hynny sy'n greiddiol i ddyfodol y Gymraeg, megis tai, cynllunio, yr economi, ac ati. Nid oedd y rhaglen yn cyfeirio chwaith at adrodd yn ôl ar unrhyw fater.

Trafodwyd sefydlu is-grŵp yn ddiymdroi i edrych ar y maes gosod tai cymdeithasol yn sgil derbyn cyflwyniad ar y mater dan eitem 6 uchod, ond awgrymwyd ei bod yn gynamserol i wneud hynny cyn derbyn yr arweiniad cyfreithiol y gofynnwyd amdano a chyn sicrhau'r capasiti i wneud y gwaith. Nodwyd bod y Pwyllgor Craffu Cymunedau yn edrych ar y maes hwn hefyd a chynigiwyd bod grŵp o'r pwyllgor hwn yn cyfarfod y Pwyllgor Craffu Cymunedau i drafod y mater.

PENDERFYNWYD

(a) Cymeradwyo'r rhaglen waith a ganlyn, gan ychwanegu ati yn ôl yr angen.

23/10/14	29/01/15	23/04/15	Mehfin 2014
Adroddiad Comisiynydd y Gymraeg ar yr Ymchwiliad Safonau	Diweddariad ar y Safonau Iaith	Diweddariad ar y Safonau Iaith	Diweddariad ar y Safonau Iaith
Ymateb y Comisiynydd i'n Hadroddiad Monitro Iaith	Defnydd 3ydd Parti o adnoddau'r Cyngor	Diweddariad ar Hunaniaith/ Strategaeth Ieithyddol Gwynedd	Polisi Enwau Tai a Strydoedd
Cymorth Ieithyddol i fusnesau	Cyflwyniad Adrannol	Cyflwyniad Adrannol	Cyflwyniad Adrannol
Cyflwyniad Adrannol	Cwynion Iaith	Cwynion Iaith	Cwynion Iaith
Cwynion Iaith			

(b) Gwahodd y Comisiynydd Iaith i roi cyflwyniad i gyfarfod arbennig o'r Pwyllgor Iaith yn sgil cyhoeddi'r Safonau Iaith.

(c) Bod y Rheolwr Cydymffurfiaeth ac Iaith yn gofyn i'r Adran Strategol a Gwella oes ganddynt y capasiti i gefnogi ymchwiliadau i feysydd penodol gan is-grwpiau o'r Pwyllgor Iaith.

10. YMGYRCH MYNYDDOEDD PAWB

Cyflwynwyd – adroddiad y Swyddog Datblygu Iaith yn gofyn i'r pwyllgor:-

- (1) gyflwyno eu sylwadau ar gais Mynyddoedd Pawb am gefnogaeth i'w hymgyrch er diogelu enwau lleoedd Cymraeg.
- (2) ystyried cysylltu â threfnwyr yr ymgyrch i ddatgan cefnogaeth y pwyllgor i'r amcanion hynny.

Nodwyd bod y Cyngor weithiau'n defnyddio fersiynau Saesneg o enwau lleoedd, ac eglurwyd, tra bod angen i'r Cyngor gydnabod enwau Saesneg er mwyn sicrhau cysondeb gyda rhestr y Swyddfa Bost, bod y Cynllun Iaith yn glir mai fersiwn Cymraeg yn unig a ddefnyddir gan y Cyngor ei hun.

PENDERFYNWYD

- (a) **Cyfeirio'r mater i'r Cyngor llawn er mwyn rhoi cryfder gwleidyddol i'r ymgyrch.**
- (b) **Cysylltu â'r Cynghorau Cymuned i'w hatgoffa ei bod yn bwysig iddynt hwythau roi eu cefnogaeth i'r ymgyrch.**
- (c) **Enwebu Cadeirydd ac Is-gadeirydd y Pwyllgor Iaith i fod yn bresennol yng Nghynhadledd nesaf Mynyddoedd Pawb.**

11. ENWAU TAI

Cyflwynwyd – adroddiad llafar y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith. Nododd fod yna 137 achos o newid enwau tai yng Ngwynedd yn 2012, gyda dau yn newid o'r Gymraeg i Saesneg a 9 yn newid o'r Saesneg i'r Gymraeg. Gwelwyd patrwm tebyg yn 2013, gydag 118 achos o newid enwau tai - un yn newid o'r Gymraeg i'r Saesneg ac 13 yn newid o'r Saesneg i'r Gymraeg. Gan hynny, 'roedd y tueddiad fwy at newid o'r Saesneg i'r Gymraeg nag i'r gwrthwyneb, ond 'roedd yn fater i'r Ymgynghoriaeth gadw llygaid arno.

PENDERFYNWYD nodi'r adroddiad.

12. CWYNION IAITH

Cyflwynwyd – adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn manylu ar y cwynion iaith diweddaraf i law.

Mynegwyd pryder bod yr un materion yn codi'u pennau dro ar ôl tro a bod pobl yn teimlo nad oes angen iddynt wneud dim mwy nag ymddiheuro. Nid oedd gan y Cyngor ddulliau eraill o sicrhau bod yr iaith yn cael parch teilwng gan y staff a gofynnwyd sut y gallai'r Cyngor weithredu mewn dull rhagweithiol sy'n hybu'r iaith, yn hytrach na gwrando ar ymddiheuriadau bob tro. Cytunwyd i roi unrhyw syniadau ar y rhaglen waith i'w trafod.

PENDERFYNWYD nodi'r adroddiad.

Dechreuodd y cyfarfod am 10.30am a daeth i ben am 1.00pm.